

Лексико-синтаксичні характеристики мовної особистості Джозефіни Марч в романі Луїзи М. Олкотт “Маленькі жінки”

О. О. Гончарова*, І. В. Ковальчук

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

*Corresponding author. Email: o.honcharova@knu.ua

Paper received 11.12.21; Accepted for publication 22.12.21.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-261IX48-04>

Анотація. У статті розглянуто лексико-синтаксичні особливості мовної поведінки Джозефіни (Джо) Марч, що уособлює мовну особистість американської письменниці XIX ст. Описано характерні риси ідіостилю цієї мовної особистості на лексичному та синтаксичному рівнях, складено перелік лексем та синтаксичних конструкцій, які є типовими для її мовної поведінки, та виявлено спільні морфологічні та синтаксичні характеристики наповнення виділених груп. Виявлено, що лексичний рівень ідіостилю героїні характеризується вживанням лексики в застарілих значеннях, використанням лексичних одиниць, що належать до професійного вокабуляру письменників, та застосуванням евфемізмів. Синтаксичний рівень аналізу показав широке використання складних речень та дозволив виділити синтаксичні структури, що відображають індивідуальну емоційність героїні.

Ключові слова: мовна особистість, ідіостиль, емоційно-маркована лексика, заперечні конструкції.

Вступ. Однією з характерних тенденцій сучасного етапу розвитку лінгвістики є детальне вивчення людського фактору у мовленнєвій діяльності. Звернення лінгвістів до антропоцентризму обумовлено визнанням провідної ролі людини в процесах породження та використання мови. У новій лінгвістичній парадигмі на перший план виходить мовна особистість; вона є тим об'єктом дослідження, де стикаються інтереси лінгвістів, культурологів, соціологів, філософів.

Формування мовної особистості відбувається під впливом низки позамовних факторів, серед яких можна назвати зміни в суспільному, культурному, політичному, економічному житті народу, і цей вплив знаходить своє відображення в текстах, які створюються цією мовною особистістю. Виходячи з цього твердження, можна припустити, що основи тезауруса мовної особистості складають одиниці національної літературної мови. Однак, периферійний рівень тезауруса також віддзеркалює індивідуальні особливості комунікативної поведінки мовної особистості. Аналіз зафіксованих в узусі лексико-семантичних одиниць та синтаксичних структур, типових для певної мовної особистості, дає можливість виявити соціопрагматичні нащарування, конотативні трансформації слів під впливом екстралінгвістичних факторів у мові, дискурсі, та виявити особливості мовної репрезентації представника певної соціальної групи, враховуючи її індивідуальність та вплив соціуму. Для цього слід проаналізувати семантичні риси окремих лексичних одиниць, класифікувати найуживаніші синтаксичні структури та з'ясувати, що складає вербальну основу мовної особистості Джозефіни (Джо) Марч в романі Луїзи Олкотт “Маленькі жінки”.

Огляд публікацій з теми. У лінгвістиці термін «мовна особистість» уперше вжив В. В. Виноградов, хоча уявлення про індивідуальний характер володіння мовою зародилися ще у XVIII – XIX ст. у працях В. Фон Гумбольдта та І. Г. Гердера, потім набули розвитку у працях Л. Вайсгербера, І. А. Бодуена де Куртене, К. Фосслера та інших. В сучасному мовознавстві вивченню мовної особистості присвячені праці Г. І. Богіна, С. Г. Воркачова, В. І. Карасіка, Ю. М. Караулова, К. Ф. Седова та ін.

Широке вивчення «мовної особистості» пов'язане з ім'ям Ю. Н. Караулова, який під цим поняттям розуміє “сукупність здібностей та характеристик людини, що зумовлюють створення нею мовленнєвих творів (текстів)” [2, с. 3].

Теоретичну основу цієї статті складають положення, що були висловлені В. І. Карасиком, який, розвиваючи твердження Ю. Н. Караулова, зазначив, що тексти, створені людиною, віддзеркалюють її ідентичність, яку людина усвідомлює у межах своєї приналежності до етносу, до певних соціальних груп та в межах своєї унікальної особистості. Таке усвідомлення фіксується у комунікативній поведінці, яка “виявляється у текстах, що виникають у ситуаціях спілкування та характеризують учасників спілкування як таких, що належать до етнокультурної та соціокультурної спільноти, та як індивідуумів” [1, с. 5]. Вивченням тенденцій відтворення особливостей словникового складу (і мови в цілому) крізь ментальну призму особистості займався О. А. Семенюк [3]. Типологією та класифікаціями мовної особистості займалися також В. П. Нерознак, С. Г. Воркачев, О. Б. Сиротиніна, Т. В. Кочеткова, В. І. Карасик, В. І. Шаховський, О. Клапп, виділяючи свої типи відповідно до обраних засад її характеристики. Велика кількість наукових праць та постійна цікавість до цього лінгвістичного явища доводять, що мовна особистість – це складний феномен, що вбирає в себе соціально відфільтроване та індивідуальне знання мови та володіння нею. Незважаючи на активне вивчення сучасною лінгвістикою феномену мовної особистості, далеко не всі складові її функціональної репрезентації охарактеризовані вичерпно.

Метою цієї статті є вивчення лексичного складу та синтаксичних структур, типових для мовної особистості Джо Марч, яка уособлює образ американської письменниці XIX ст. Відповідно до основної мети, в роботі вирішуються наступні завдання:

- 1) виділити лексичні одиниці, типові для мовної особистості Джо Марч, і визначити їхню семантичну приналежність та конотативні значення;
- 2) виявити синтаксичні особливості мовної поведінки головної героїні роману, розділивши їх на індивідуально- та соціально-обумовлені.

Об'єктом дослідження виступає вербальна репрезентація Джо Марч в діалогах роману. Предметом дослідження стало вивчення лексико-семантичних та синтаксичних особливостей індивідуального стилю героїні.

Матеріали та методи. Матеріалом дослідження став роман Луїзи Олкотт «Маленькі жінки», а саме корпус, основу якого складають репліки Джоєфіни Марч в діалогах. Матеріал добивався методом суцільної вибірки. Завдяки проведенню змістового контент-аналізу було виокремлено лексичні одиниці, які складають основу ідіостилу героїні, та виявлено типові структурно-синтаксичні моделі.

Результати та їх обговорення. Спираючись на твердження В. І. Караулова, що тип мовної особистості можна визначити, якщо окреслити її етнокультурну та соціокультурну приналежність чи індивідуально-культурну ідентичність, видається доцільним навести характеристику Джо Марч, героїні роману, яку дає сама авторка Луїза Олкотт: *"Fifteen-year-old Jo was very tall, thin, and brown, and reminded one of a colt, for she never seemed to know what to do with her long limbs, which were very much in her way. She had a decided mouth, a comical nose, and sharp, gray eyes, which appeared to see everything, and were by turns fierce, funny, or thoughtful. Her long, thick hair was her one beauty, but it was usually bundled into a net, to be out of her way. Round shoulders had Jo, big hands and feet, a flyaway look to her clothes, and the uncomfortable appearance of a girl who was rapidly shooting up into a woman and didn't like it."* [5, Chapter 1] З самого початку описуються певні риси зовнішності і характеру, які, на нашу думку, впливають на комунікативну поведінку героїні та стають визначальними для розуміння Джо Марч як мовної особистості, а саме: нежіночна, незграбна зовнішність (*was very tall, thin, and brown, reminded a colt, a comical nose, long, thick hair was her one beauty, big hands and feet, uncomfortable appearance of a girl*), але рішучий характер та допитливий розум (*a decided mouth, sharp eyes, appeared to see everything, thoughtful*). Джо Марч – освічена, сильна та свавільна молода дівчина, яка протягом твору намагається підкорити свій запальний характер та впертість. Джо можна описати як «панянку-пацанку»: батьки називали її *"son Jo"*, а Луїза Олкотт визначила її як *"tomboy"* (шибеник), *"bookworm"* (книголюб) та *"a girl who was rapidly shooting up into a woman and didn't like it"* (дівчина, що стрімко перетворювалася на жінку, і їй це не подобалося). І сама Джо говорить про себе наступне: *"I don't mind being a guy if I'm comfortable"* (що не проти бути хлопцем, якщо їй це буде зручно). При цьому, вона – найрозумніша та найбільш творча із родини, захоплюється читанням та пише власні короткі оповідання та п'єси для вистав із сестрами.

Під час аналізу лексичного рівня мовлення Джо серед характерних індивідуальних особливостей її мовленнєвої поведінки було виявлено використання лексики у застарілому значенні. Наприклад, прикметник *capital* зживається у застарілому значенні *excellent*: *"He's a capital fellow"* [5, Chapter 6]; *"I just will, though, for it's capital, so shady, light, and big. It will make fun, and I don't mind being a guy if I'm comfortable."* [5, Chapter 12]; *"If I was a boy, we'd run away together, and have a capital time, but as I'm a miserable girl, I must be*

proper and stop at home. Don't tempt me, Teddy, it's a crazy plan." [5, Chapter 21].

Варто зазначити широту лексики персонажу Джо, який містить лексеми, що можна віднести до професійної термінології письменництва, наприклад в ситуації, коли Джо точно виправляє помилку, якої припускається у розмові її сестра Емі, звертаючи увагу на різницю між *label* (=to use a word or phrase to describe someone or something, but often unfairly or incorrectly) та *libel* (when someone writes or prints untrue statements about someone so that other people could have a bad opinion of them):

- *"I don't believe any of you suffer as I do," cried Amy, "for you don't have to go to school with impertinent girls, who plague you if you don't know your lessons, and laugh at your dresses, and label your father if he isn't rich, and insult you when your nose isn't nice."*
- *If you mean libel, I'd say so, and not talk about labels, as if Papa was a pickle bottle," advised Jo, laughing.*

Характерною рисою мовної особистості Джо Марч є використання імені *"Christopher Columbus"* в якості вигука. Ця мовна одиниця втрачає точність позначення і набуває ознак евфемізму, наприклад: *"Christopher Columbus! What's the matter?" cried Jo, as Beth put out her hand as if to warn her off, and asked quickly.* [5, Chapter 17]. За загальним правилом, будь-яка лайка в чемному суспільстві є неприйнятною, тому існує тенденція винаходити евфемізми для образливих слів, щоб їх можна було б використовувати у м'якій формі. Використання імені Христофор Колумб в ідіостилі Джо Марч є м'яким лайливим словом, евфемізмом для *Jesus Christ*, і характеризує героїню як емоційну, проте освідчену людину.

На синтаксичному рівні, мовна особистість Джо реалізується через структури, типові для літературної англійської мови, що є логічним, враховуючи той факт, що Джо багато читала і сама писала оповідання та п'єси. Більшість висловлювань у мовленні Джо оформлені в складні, повні та поширені речення, наприклад: *"There, Beth, that's an honor to be proud of, I'm sure! Laurie told me how fond Mr. Laurence used to be of the child who died, and how he kept all her little things carefully. Just think, he's given you her piano. That comes of having big blue eyes and loving music," said Jo, trying to soothe Beth, who trembled and looked more excited than she had ever been before.* [5, Chapter 6]; або *"Aunt March went today, for which, oh, be joyful!" said Jo. "I was mortally afraid she'd ask me to go with her. If she had, I should have felt as if I ought to do it, but Plumfield is about as gay as a churchyard, you know, and I'd rather be excused. We had a flurry getting the old lady off, and I had a fright every time she spoke to me, for I was in such a hurry to be through that I was uncommonly helpful and sweet, and feared she'd find it impossible to part from me. I quaked till she was fairly in the carriage, and had a final fright, for as it drove off, she popped out her head, saying, 'Josyphine, won't you—?' I didn't hear any more, for I basely turned and fled. I did actually run, and whisked round the corner where I felt safe."* [5, Chapter 11]

Проте, на фоні надзвичайного позитивного чи негативного емоційного напруження комунікація Джо насичена простими, неповними, непоширеними речен-

нями, як, наприклад, під час розмови з Лорі щодо рукавички Мер: **“How do you know?”** - **“Saw it.”** - **“Where?”** - **“Pocket.”** - **“All this time?”** - **“Yes, isn’t that romantic?”** - **“No, it’s horrid.”** - **“Don’t you like it?”** - **“Of course I don’t. It’s ridiculous, it won’t be allowed. My patience! What would Meg say?”** - **“You are not to tell anyone. Mind that.”** - **“I didn’t promise.”** - **“That was understood, and I trusted you.”** [5, Chapter 14] В наведеному прикладі привертає увагу використання емоційно-маркованої лексики (*horrid, ridiculous, patience*) та граматичного заперечення (*Of course I don’t; ... it won’t be allowed; I didn’t promise*).

У своєму мовленні Джо використовує велику кількість питальних, наказових та окличних речень, що є підтвердженням високого рівня емоційної організації цієї мовної особистості. Цікаво, що питання часто формулюються в заперечній формі, або відносяться до риторичних запитань, наприклад:

1. питально-заперечні речення: **“Put them on the table, and bring her in and see her open the bundles. Don’t you remember how we used to do on our birthdays?”** answered Jo. [5, Chapter 1]; **“Yes, all for you, my precious! Isn’t it splendid of him?”** [5, Chapter 6]; **“Hadh’t you rather have her marry a rich man?”** [5, Chapter 20];
2. питально-риторичні речення: **“It’s my dreadful temper! I try to cure it, I think I have, and then it breaks out worse than ever. Oh, Mother, what shall I do? What shall I do?”** cried poor Jo, in despair. [5, Chapter 8]; **“Who cares?”** said Jo. [5, Chapter 13].

За комунікативно-прагматичною інтенцією, спонукальні речення Джо можна розділити на наступні типи: наказ, порада, заохочення, прохання, побажання, які ілюструються наступними прикладами:

- 1) наказ: **“Hurry and get done! Don’t stop to quirk your little finger and simper over your plate, Amy,”** cried Jo, choking on her tea and dropping her bread, butter side down, on the carpet in her haste to get at the treat. [5, Chapter 1]; **“She’s coming! Strike up, Beth! Open the door, Amy! Three cheers for Marmee!”** cried Jo, prancing about while Meg went to conduct Mother to the seat of honor. [5, Chapter 2]; **“Hark!”** cried Jo, starting to her feet. [5, Chapter 18];
- 2) порада: **“Change it,”** advised Jo. [5, Chapter 9]; **“A regular daisy. Hold up your dress and put your hat on straight, it looks sentimental tipped that way and will fly off at the first puff. Now then, come on!”** [5, Chapter 12];
- 3) заохочення: **“Mother didn’t say anything about our money, and she won’t wish us to give up everything. Let’s each buy what we want, and have a little fun,”** cried Jo, examining the heels of her shoes in a gentlemanly manner. [5, Chapter 1]; **“Now let’s fly round, and do double duty today, so that we can play tomorrow with free minds,”** said Jo, preparing to replace her pen with a broom. [5, Chapter 12];
- 4) прохання: **“Now, don’t cry, Bethy. It’s a pity, but nothing goes right this week, and Pip has had the worst of the experiment. Make the shroud, and lay him in my box, and after the dinner party, we’ll have a nice little funeral,”** said Jo, beginning to feel as if she had undertaken a good deal. [5, Chapter 11]; **“Don’t talk that**

way, turn over a new leaf and begin again, Teddy, my son.” [5, Chapter 21];

- 5) побажання: **“Cuddle your cats and get over your headache, Bethy. Goodbye, Marmee. We are a set of rascals this morning, but we’ll come home regular angels. Now then, Meg!”** [5, Chapter 4].

Мовлення Джо насичене окличними реченнями, що починаються з *What...!* або *How...!* Наприклад: **“What a dreadful day this has been!”** began Jo, usually the first to speak. [5, Chapter 11]; **“What a sly fellow Laurie is!”** [5, Chapter 12]; **“How funny!”** cried Jo, taking one up. [5, Chapter 2]; **“My patience, how blue we are!”** cried Jo. [5, Chapter 15]; **“How quickly you guessed! Yes, it’s about her, and though it’s a little thing, it fidgets me.”** [5, Chapter 20].

Емоційність Джо знаходить вираження через використання допоміжного дієслова *do* як емпатичного елемента в оклично-розповідних та спонукально-окличних реченнях, наприклад: **“I do believe Marmee would ask that if we were all running away from an earthquake.”** [5, Chapter 3]; **Oh, Marmee, I do try! I will keep on trying, and not get tired, since I have you to help me.”** [5, Chapter 12]; **“Yes, we are. Now do be still, and stop bothering.”** [5, Chapter 8]; **“Here’s a scrape! Do let me bring that wicked boy over to explain and be lectured. I can’t rest till I get hold of him.”** And Jo made for the door again. [5, Chapter 21]

Для ідіостиля Джо Марч характерним є використання заперечення, як граматичного, так і лексичного. Здається, що заперечення відображає бунтарський дух персонажа, чітко визначену громадянську та людську особисту позицію. Граматичне заперечення реалізується завдяки використанню заперечної частки *not* з допоміжними і модальними дієсловами, з інфінітивами та герундіями в реченнях з дієсловами дійсного, наказового та умовного способу. Лексичне заперечення знаходимо серед займенників (*any, anything*), прислівників (*never, hardly*), прийменників (*without*) наприклад: **“Christmas won’t be Christmas without any presents,”** grumbled Jo, lying on the rug. [5, Chapter 1]; **The four young faces on which the firelight shone brightened at the cheerful words, but darkened again as Jo said sadly, “We haven’t got Father, and shall not have him for a long time.”** She didn’t say **“perhaps never,”** but each silently added it, thinking of Father far away, where the fighting was. [5, Chapter 1]; **“But I don’t think the little we should spend would do any good. We’ve each got a dollar, and the army wouldn’t be much helped by our giving that. I agree not to expect anything from Mother or you, but I do want to buy Undine and Sintran for myself. I’ve wanted it for so long,”** said Jo, who was a bookworm. [5, Chapter 1]; **“What do you know about his eyes and his manners? You never spoke to him, hardly,”** cried Jo, who was not sentimental. [5, Chapter 5]; **“No, I wouldn’t, for the smart caps won’t match the plain gowns without any trimming on them. Poor folks shouldn’t rig,”** said Jo decidedly. [5, Chapter 9]; **“Well, we have tried not to waste our holiday, but each has had a task and worked at it with a will. The vacation is nearly over, the stints are all done, and we are ever so glad that we didn’t dawdle.”** [5, Chapter 13]; **“I rather think it would, but there’s no knowing what may happen in three years,”** said Jo thoughtfully. [5, Chapter 23]. Ще однією особливістю використання заперечень

в ідіостилі Джо Марч є велика концентрація негативних конструкцій в одній репліці: якщо Джо починає вживати заперечення, вона вибудовує цілі послідовності з лексичних та граматичних заперечень.

Висновки. Аналіз мовлення Джозефіни Марч дозволив виділити характерні риси мовної особистості дівчини-письменниці XIX ст. Особливостями ідіостилу героїні роману стали лексичні одиниці, що вживаються в застарілих значеннях, та лексичні одиниці, що належать до професійного вокабуляру письменників. Таким чином, начитаність героїні, її освіченість та захоплення написанням оповідань та п'єс відображається на лексичному рівні, і є характерною рисою для людей, що займаються письменництвом. Крім того, в мовленні Джо присутні евфемізми лайливих слів, що говорить про індивідуальну експресивність та емоційність, що зазнають впливу з боку соціально-прийнят-

них правил і норм поведінки. Аналіз синтаксичного рівня мовної поведінки дозволяє стверджувати, що професійне заняття написанням творів насичує мову Джо конструкціями, що характерні для літературної англійської мови, а саме складними, повними, поширеними реченнями. З іншого боку, природна емоційність героїні наповнює ідіостиль героїні в численними простими, неповними, непоширеними реченнями, питальними, наказовими та окличними реченнями. Крім того, однією з основних рис ідіостилу Джозефіни Марч є заперечення, які віддзеркалюють індивідуальну громадянську та людську позицію, бунтарський характер та дух свободи дівчини. Заперечення в реченнях реалізуються граматичними засобами, такими як використання заперечної частки *not* з допоміжними і модальними дієсловами, з інфінітивами та герундіями, та лексичними засобами, такими як займенники, прислівники та прийменники з негативним значенням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карасик, В. И. (2004). *Языковой круг: личность, концепты, дискурс*. Перемена.
2. Караулов, Ю. Н. (2004). *Русский язык и языковая личность*. УРСС.
3. Семенюк О. А. (2002). *Мова епохи та мовна особистість у сатирико-гумористичному тексті*. (Дис д-ра філол. наук). Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Кіровоград.
4. Смирнова, А. А. (2011). *Языковая личность персонажа литературного произведения и психотип человека*. Москва.
5. Alcott, Louisa May. (1953). *Little women*. Взято з <https://www.gutenberg.org/cache/epub/514/pg514-images.html>

REFERENCES

1. Karasik, V. I. (2004). *Language circle: personality, concepts, discourse*. Peremena.
2. Karaulov, Yu. N. (2004). *The Russian language and language personality*. URSS
3. Semenyuk O. A. (2002). *The language of the epoch and linguistic personality in the satirical-humorous text*. (PhD thesis). Volodymyr Vynnychenko Kirovograd State Pedagogical University, Kirovohrad.
4. Smirnova A. A. (2011). *Linguistic personality of a fiction character and a person's psychological type*. Moscow
5. Alcott, Louisa May. (1953). *Little women*. Retrieved from <https://www.gutenberg.org/cache/epub/514/pg514-images.html>

Lexical and syntactic characteristics of Josephine March's language personality in "Little women" by Louisa May Alcott O. O. Honcharova, I. V. Kovalchuk

Abstract. The article looks at lexical and syntactic characteristics of Josephine (Joe) March's speech behavior, who embodies the language personality of the American writer in the XIX century. The standard features of her idiosyncrasy at the lexical and syntactic levels are analysed, a list of typical lexical items and syntactic constructions is presented, and common morphological and syntactic characteristics of her speech behavior are described. The research shows that the lexical level of Joe's idiosyncrasy is characterized by the use of vocabulary in obsolete meanings, the use of lexical units belonging to the professional vocabulary of writers, and the use of euphemisms. In terms of the syntactic level the analysis shows the wide use of complex sentences, and allows us to identify syntactic structures that reflect the individual emotionality of this fictional character.

Keywords: *language personality, idiosyncrasy, emotionally-marked vocabulary, negative constructions.*